

Zoet-zoutovergangen: waarom eigenlijk?

Wim Wolff

Op de foto uit 1999 zijn stroomopwaarts trekkende wolhandkrabben te zien, die de vispassage bij Geesthacht in de Elbe (Duitsland) gebruiken om een barrière te passeren (foto: Tom Buijse, RIZA).

In de eerste helft van de 20e eeuw kwam de brakwaterbiologie tot ontwikkeling. Naast onderzoekers uit landen rond de Oostzee speelden met name Nederlandse wetenschappers daarin een zeer belangrijke rol. Dr. H.C. Redeke heeft toen zijn naam voorgoed gevestigd. Die Nederlandse belangstelling voor brak water in de vorige eeuw is goed te verklaren. Naast de estuaria van Westerschelde, Haringvliet-Hollands Diep en Eems-Dollard, kenden we in Nederland de Zuiderzee: een brakke binnenzee van bijna 4000 km². Bovendien waren grote delen van het binnenwater in alle kustprovincies (en daar hoorden toen Overijssel en Gelderland ook bij!) brak.

Wat weten we van brakke wateren?

Het onderzoek van die wateren was in de eerste helft van de 20e eeuw hoofdzakelijk floristisch en faunistisch georiënteerd. De laatste omvangrijke studies van die aard werden in de jaren 70 uitgevoerd in de Eems-Dollard door de toenmalige BOEDE-groep en in het Deltagebied door wat toen het Delta Instituut voor Hydrobiologisch Onderzoek heette.

Drie conclusies van dat onderzoek springen in het oog: 1) brakke wateren en hun oevers vormen het habitat voor een groep planten en dieren die nergens anders voorkomen, 2) brakke wateren zijn in vergelijking tot zeewater en zoet water zeer soortenarm en 3) brakke estuaria met een sterk wisselend zoutgehalte zijn nog soortenarmer dan de meer constante stilstaande brakke binnenwateren.

Anno 2004 moet er een vierde conclusie worden toegevoegd: een hoog percentage van de flora en fauna van brakke wateren blijkt van elders te komen: meer dan 20% van bijvoorbeeld de macrofauna bestaat uit bewezen exoten (Wolff, 1999) en naar het aantal onbewezen exoten kan men slechts gissen. Men kan de relatie zelfs omkeren: voorkomen in brak water zou kunnen duiden op een exotische herkomst. Zo twijfel ik bijvoorbeeld sterk aan het autochtone karakter van de Driekantige bies (*Scirpus triquetus*). Die komt bij ons alleen in het brak- en zoetwatergetijdengebied voor en tegelijkertijd is hij te vinden in estuaria in Oost-Azië. Dat is een verspreidingspatroon dat karakteristiek is voor sommige exoten.

Ten slotte moet een fabel de nek worden omgedraaid: brakke estuaria zijn niet bijzonder productief in vergelijking met aangrenzende zoute en zoete gebieden. De gedachte dat dit wel zo zou zijn, komt voort uit het kritiekloos toepassen van Amerikaanse onderzoekresultaten op onze Europese estuaria.

Zijn zoet-zoutovergangen gewenst?

Maar als we dat allemaal weten, waarom zouden we dan streven naar het herscheppen van zoet-zoutovergangen? Wat moeten we met die soortenarme levensgemeenschappen vol exoten? Waarom zouden we de voortgaande ontwikkeling van de Oosterschelde naar steeds grotere soortenrijkdom weer terugdraaien? We zien de laatste jaren een voortgaande kolonisatie van die zeearm door planten en dieren die we tot dusver alleen kenden van de kusten van Frankrijk en Engeland: de Priktoelhoren (*Calliostoma zizyphinum*) is één van de laatste aanwinsten. Ik vermoed dat het hoge zoutgehalte van de Oosterschelde daar veel mee te maken heeft. En wat winnen we in het Lauwersmeer als we de huidige natuurgebieden inleveren voor de ontwikkeling van een klein estuarium?

Die vragen moeten beantwoord worden als men zoet-zoutovergangen wil aanleggen of restaureren. Technisch kunnen we vrijwel elke gewenste verdeling van zout, brak en zoet water scheppen. Maar financieel kunnen we ons geld maar één keer besteden. Wat moet dan ons richt-

snoer zijn om de goede keuzes te maken? Ik meen dat er op hoofdlijnen drie overwegingen zijn om zoet-zoutovergangen te willen aanleggen.

Drie overwegingen

In de eerste plaats kunnen we willen zorgen voor doortrekmogelijkheden. Daarin kan inderdaad veel verbeterd worden, maar tegelijkertijd is voor vele trekvisen de zoet-zoutovergang maar één van de problemen. Als er geen zicht is op de oplossing van die andere problemen, dan moet er ook een vraagteken worden gezet bij de restauratie van de overgang tussen zoet en zout water. Anders lopen we het risico alleen iets te doen voor de Chinese wolhandkrab (*Eriocheir sinensis*).

Ten tweede kunnen we streven naar het restaureren van bepaalde levensgemeenschappen (natuurdoeltypen). Maar is daar voldoende over nagedacht? Hebben we een overzicht van wat we aan brakke levensgemeenschappen hebben en hebben we een visie op wat er te weinig of zelfs helemaal niet is? Misschien kunnen we iets zeggen over de paar soorten hogere planten die in brak water voorkomen, maar van vrijwel alle andere soorten weten we veel te weinig. En hebben we ons gerealiseerd dat een paar honderd kilometer hier vandaan de grootste brakke levensgemeenschap van Noord-Europa ligt: de Oostzee? Wat kunnen we daar nou nog aan toevoegen?

In de derde plaats kunnen we iets doen voor specifieke soorten. Er zijn zeldzame brakwaterorganismen, zoals Basters drijfslak (*Heleobia stagnorum*) en de Driekantige bies, die best een steuntje in de rug zouden kunnen gebruiken. We zouden specifiek voor dergelijke soorten de juiste milieu-omstandigheden kunnen scheppen bij aanleg van brakke overgangen. Als men 'zo maar wat doet', is het risico groot dat men alweer een goede plek voor exoten heeft geschapen.

Literatuur

Wolff, W.J., 1999. Exotic invaders of the meso-oligo haline zone of estuaries in the Netherlands: why are there so many? Helgoländer Meeresuntersuchungen 52: 393 - 400.

Prof. dr. W.J. Wolff
Mariene Biologie
Rijksuniversiteit Groningen
Postbus 14, 9750 AA Haren
e-mail: W.J.Wolff@biol.rug.nl